

**Petr Kratochvíl – Petr Drulák (eds.):
Encyklopedie mezinárodních vztahů.**

1. vydání. Praha: Portál, 2009, 367 stran, ISBN 978-80-7367-469-4 (signatura knihovny ÚMV 55 929 PK).

Môže sa zdať, že napísať encyklopédiu medzinárodných vzťahov je ako klopať na otvorené dvere. Avšak osud encyklopédií je jasný – keď máte doma štyri, kúpite si aj piatu, lebo veríte, že sa tam dozviete niečo nové. Prípadne, že bude lepšia. Alebo krajšia. Alebo jednoducho iná.

Známe mená editorov a autorov hesiel sú väčšinou vynikajúcim lákadlom. *Encyklopedie mezinárodních vztahů* (ďalej v tejto recenzii len Encyklopédia) bola napísaná štrnástimi autormi a autorkami, ktorí tvoria *crème de la crème* českého akademického výskumu medzinárodných vzťahov. Takmer všetci pracujú pre Ústav mezinárodných vzťahů v Prahe, všetci prednášajú na univerzitách v Českej republike a bohato publikujú. Očakávania kladené na ich publikáciu boli teda vysoké.

Podľa zadného prebalu knihy obsahuje Encyklopédia do 200 „detailne a spoľahlivo spracovaných“ hesiel, ktoré na seba odkazujú, a tak utvárajú ucelený obraz o súčasnom stave medzinárodných vzťahov a o ich akademickom výskume. Autori odporúčajú publikáciu študentom príbuzných odborov, odbornej verejnosti a všetkým tým, ktorým nie je medzinárodné dianie ľahostajné.

Autori nemali ľahkú úlohu. Cieľové publikum ich publikácie, ktoré zaručene ovláda angličtinu, môže porovnať Encyklopédiu českých autorov s najrôznejšími zahraničnými encyklopédiami a slovníkmi, a to či už obširnejšie zväzky ako napríklad *Greenwood Encyclopedia of International Relations* editovaná Cathalom J. Nolanom (Vol. I.–IV. Westport – London: Greenwood Publishing, 2002), alebo *Encyclopedia of International Relations and Global Politics* od editora Martina Griffithsa (London: Routledge, 2005). Encyklopedické heslá sú usporiadané podľa abecedy, pričom dĺžka uvedenia jednotlivých hesiel je rôzna, od pol strany po niekoľko strán. Napriek náročnosti písania knihy štrnástimi autormi sa nakoniec podarilo napísať publikáciu štýlom, ktorý sa v príspevkoch príliš nelíši. Kniha je písaná veľmi jasným a „priateľským“ štýlom.

Samozrejme, napriek použitiu kompletného diapazónu akademickej terminológie na napísanie encyklopédie kniha nie je beznádejne nudnou. Z knihy cítime, že autori majú bohaté pedagogické skúsenosti, ktoré im umožnili napísať jednotlivé heslá tak pútavo, ako sa v encyklopédii dá. Heslá na seba odkazujú, čo značne zjednodušuje orientáciu v publikácii a zároveň ponúka možnosť získať komplexnejší obraz o danej problematike. Veľmi nápomocnými sú preklady hesiel do angličtiny, ktoré väčšinou zodpovedajú existujúcej anglickej terminológii. Lepšej orientácii by – hádam – mohlo pomôcť už len zaradenie máp či grafov – tie totiž ostali limitované len na jednoduché tabuľky.

Napriek tomu, že medzinárodné vzťahy sú veľmi širokým vedeckým odborom, editori v úvode uvádzajú, že ich Encyklopédia sa zaoberá teritoriálnymi, terminologickými, teoretickými, kategorickými a filozofickými heslami, ktoré majú slúžiť na osvetlenie historických i aktuálnych problémov medzinárodných vzťahov. A tu prichádzam k prvému problému publikácie. Autori sa totiž snažia venovať mnohým aspektom medzinárodných vzťahov a ich štúdiu, a tak sa publikácia stáva heterogénnou. Čitateľ tu nájde heslá o teórii aj metodológii, niekoľko pohľadov do histórie, niekoľko pokusov zadefinovať kľúčové pojmy. Ani jedna z oblastí však nie je vyčerpaná definitívne a už vôbec nemožno povedať, že publikácia samotná dáva akýkoľvek obraz o „stave odboru“. Pokiaľ by čitateľ mal záujem získať komplexný pohľad o súčasnom stave odboru, *Oxford Handbook of International Relations* od editorov Christiana Reus-Smita a Duncana Snidala (Oxford: Oxford University Press, 2008) a tiež *Handbook of International Relations* od editorov Waltera

Carlsnaesa, Thomasa Riiseho a Beth A. Simmons (London: Sage, 2002) ponúknú lepšie odpovede.

Z hesiel, ktoré sa dostali do publikácie, je väčšina napísaných veľmi jasne, odborne a vyčerpávajúco so zreteľom na čitateľa. Ak som skonštatoval, že Encyklopédia je zameraná na teoretické otázky štúdia medzinárodných vzťahov, potom musím povedať, že tieto sú spracované na veľmi dobrej úrovni. Väčšina z nich prezentuje značné množstvo informácií o teoretických debatách v odbore, vrátane hlasov kritikov jednotlivých teórií a konceptov. Čitateľ teda nadobudne relatívne dobrú predstavu o minulých aj súčasných trendoch v štúdiu medzinárodných vzťahov a zároveň pochopenie kľúčových pojmov a kontroverzií spojených s ich využívaním.

Autori však dávajú príliš veľa priestoru teoretickým problémom a takmer vôbec sa nedostávajú k „reálnym“ medzinárodným vzťahom. Inak povedané, Encyklopédia je encyklopédiou akademickej disciplíny, nie toho, čo sa skutočne v medzinárodnej politike deje (samozrejme, autori by nesúhlasili, keďže podľa hesla v Encyklopédii je medzinárodná politika len podkategóriou medzinárodných vzťahov). Ak po publikácii siahne študent ako k pomôčke pri definovaní pojmov do svojej seminárnej práce, alebo ak po nej siahne pri príprave na skúšku, siaha naozaj veľmi dobre. Teoretické a filozofické heslá sú totiž spracované veľmi podrobne a jasne (ako príklad možno uviesť heslá o štáte, alianciách, dvojúrovňových hrách či zadržiavaní). Ak by však po publikácii siahol novinár ako po referenčnej pomôčke, veľmi rýchlo by ju vrátil do knižnice späť.

Niekoľko vybraných hesiel by totiž spokojne mohlo ostať mimo. Nie preto, že by boli nekvalitne alebo nezaujímavé spracované, ale preto, že na limitovanom priestore (vlastná Encyklopédia má len 325 strán textu) mohli byť vynechané bez vážneho dopadu na text. Čitateľ sa teda dozvie o hermeneutike, Heartlande, metateórii či neo-neo diskusii, avšak rozvojové ciele milénia, či Africká únia chýbajú úplne, Trumanova doktrína a koncept „mäkkej moci“ dostali len po pár riadkoch v širších heslách a Hnutie nezúčastnených je spomenuté len okrajovo. Dalo by sa pokračovať ďalšími heslami, ktoré v publikácii bolestivo absentujú. Len editori vedia, prečo si Japonsko zaslúžilo vlastné heslo a India nie, či prečo Afrike venujú až pol strany v celej knihe. V knihe možno nájsť heslo o Mníchovskej dohode, ale šokujúco chýbajú informácie o iných, omnoho dôležitejších udalostiach v nedávnych dejinách (Iránska Islamská revolúcia, či vojna s terorom sú len ukázkami). Nejasný a deravý výber hesiel ostáva najväčšou chybou publikácie.

Prekvapivo zrozumiteľne sú spracované metodologické heslá. Encyklopédia síce nie je príručkou softvérového balíka na kvalitatívnu analýzu dát (čo však od nej nikto nežiada), ale jasnosť, s ktorou boli spracované heslá týkajúce sa rôznych aspektov metodológie, je určite veľmi vítaná u každého, kto už niekedy bojoval s niektorou z anglosaských učebníc výskumných metód. Samozrejme, tieto heslá neslúžia ako substitút učebnice výskumných metód, ale úspešne ilustrujú mnoho aspektov a konceptov, ktoré sú opradené hmlou tajomstva nejednému študentovi metodológie medzinárodných vzťahov. Vítané je aj heslo o teórii hier, metóde často nepoznanej (alebo zaznáwanej) v akademickom prostredí.

Napriek všeobecne excelentnej úrovni spracovania hesiel je v knihe niekoľko faktických aj teoretických nepresností, niekedy priam hraničiacich s nedbanlivosťou. Faktické chyby sú nemnohé, čo je však očakávateľné, berúc do úvahy malý počet empirických hesiel v Encyklopédii. Príkladom takejto chyby je napríklad „premenovanie“ Európskej komisie pre ľudské práva a Európskeho súdu pre ľudské práva na Súd pre ľudské práva ako predchodcu súčasného Európskeho súdu pre ľudské práva. Téma spravodlivej vojny zas mieša moderné a klasické aspekty teórie bez toho, aby brala do úvahy historický vývoj. Problematické je aj (ne)používanie referencií na literatúru, či primárne pramene v texte. Odkazy na literatúru sú robené len pri explicitnej citácii textov, niekedy ani vtedy. Čitateľ sa tak nedozvie, že definícia štátu, ktorá mu je ponúknutá, pochádza z *Montevidejskej konvencie o právach a povinnostiach štátov*. Rovnako sa nedozvie ani to, že pramene medzinárodného práva sú enumerované v článku 38 *Štatútu Medzinárodného súdneho dvora*.

Zdroj definície terorizmu je tiež tajomný, aj keď autorka hesla uvádza, že samotná definícia terorizmu je stále pertinentnou témou diskusie v rámci akademickej disciplíny medzinárodných vzťahov. Čarom neželaného v tomto konkrétnom prípade je, že definícia terorizmu ponúkaná autorkou sa dá vynikajúco použiť na antiglobalistické hnutie (zahŕňú politických odporcov do antiteroristickej legislatívy je snahou mnohých demokratických aj nedemokratických vlád sveta).

Prechádzajúc k zdrojom, autorom nemožno vytknúť nedostatok akademickej literatúry, ktorú konzultovali pri príprave publikácie. V zozname literatúry možno nájsť osvedčenú klasiku teórie medzinárodných vzťahov, naprieč rôznymi tradíciami – od idealistov, realistov a liberálov až k feministkám, časovo od Thukydidu až k súčasným autorom. Na škodu je možno až prílišná fixácia na anglosaský akademický svet. Aj keď je pravdou, že Spojené štáty a Veľká Británia patria k hegemonom akademického štúdia medzinárodných vzťahov, prítomnosť súčasných francúzskych, nemeckých či mimoeurópskych autorov by určite prospela.

Zhrnutím by sa dalo povedať, že autori a editori pripravili vhodnú publikáciu, mapujúcu históriu a súčasnosť akademického štúdia medzinárodných vzťahov. Kapitoly zaoberajúce sa filozofickými či teoretickými otázkami medzinárodných vzťahov sú prepracované do detailov s dobrým popisom diskusií v oblasti. Napriek niekoľkým chybám a nepresnostiam je v tejto oblasti prínos Encyklopédie neodškriepiteľný. Problémom publikácie je až prílišná fixácia na akademické štúdium – čiže teóriu, definície a akademické debaty. Takmer totálna absencia empirických hesiel je hmatateľná. Jedným z hlavných problémov súčasného štúdia medzinárodných vzťahov, kritizovaným mnohými významnými akademikmi (medzi inými napríklad aj Josephom S. Nyeom či Stephenom M. Waltom), je prílišné zameranie na teóriu a zabúdanie na reálny svet okolo. Presne to sa podarilo autorom hesiel Encyklopédie. Napriek deklarovanému cieľu písať knihu pre študentov, širšiu odbornú verejnosť a tých, ktorým nie je medzinárodne dianie ľahostajné, sa im podarilo napísať vhodnú príručku pre akademikov v danej oblasti. Čitatelia sa nedozvedia takmer nič o chudobe, reforme OSN, nábožensky motivovanom extrémizme, či sociálnych sieťach v medzinárodnej politike – všetko veľkých témach v súčasnom štúdiu medzinárodných vzťahov. Rovnako sa čitateľ v publikácii dozvie veľmi málo o Afganistane, Iraku, zlyhávajúcich štátoch alebo otázkach medzinárodnej trestnej spravodlivosti – rovnako pertinentných otázkach medzinárodných vzťahov.

Snaha editorov Petra Druláka a Petra Kratochvíla ponúknuť českému čitateľovi encyklopédiu, ktorá by mu pomohla zorientovať sa v súčasnej problematike medzinárodných vzťahov, je chvályhodná. V oblasti medzinárodných vzťahov je totiž nemožné povedať, že o niečom už bolo napísané všetko alebo čo i len „dosť“. Výsledkom tejto snahy je publikácia, ktorá ponúka čitateľovi orientáciu v súčasných aj minulých akademických teoretických a akademických debatách o medzinárodných vzťahoch. Teda nie orientáciu v problémoch empirických, ale v problémoch konceptuálnych. Či sú zámer editorov a výsledok totožné, ostáva na zhodnotenie čitateľom.

Michal Onderčo